

ИСТОРИЈСКИ ИНСТИТУТ
БЕОГРАД

ISSN 0350-5650
COBISS.SR-ID 14717954

МЕШОВИТА ГРАЂА - MISCELLANEA

Књ. XXXV

УДК: 94(497.11:470)''1871/1874''(044):929

стр. 121-138

Јована Блажић,
Јекатарина Владимировна Иванова

**ПИСМА МИТРОПОЛИТА МИХАИЛА
ГРОФИЦИ А. Д. БЛУДОВОЈ:
ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ
РУСКО-СРПСКИХ ОДНОСА (1871–1874)**

Београд
2014

Јована БЛАЖИЋ ПЕЛИЋ*

Историјски институт
Београд

Јекатерина Владимировна ИВАНОВА**

Централни државни архив г. Москве
Москва

**ПИСМА МИТРОПОЛИТА МИХАИЛА
ГРОФИЦИ А. Д. БЛУДОВОЈ: ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ
РУСКО-СРПСКИХ ОДНОСА (1871–1874)*****

Апстракт: Преписка српског митрополита Михаила и руске грофице Антонине Дмитријевне Блудове представља драгоцен историјски извор за проучавање српско-руских односа друге половине XIX века. У раду је представљено осам писама митрополита Михаила грофици Блудовој, који су настали у периоду између 1871. и 1874. године, као својеврсан прилог проучавању српско-руских веза у време Другог намесништва и у првим годинама владавине кнеза Милана Обреновића. Приређена документа сведоче о покушајима успостављања добрих односа између Србије и Русије уочи избијања Велике источне кризе (1875–1878).

Кључне речи: Антонина Дмитријевна Блудова, Николај Павлович Шишкин, Русија, митрополит Михаил, Милан Обреновић, Миливоје Петровић Блазнавац, Јован Ристић, Србија.

Пријатељски односи између два велика поборника „словенске ствари“, митрополита српског Михаила и руске грофице Антонине Дмитријевне Блудове¹, одражавали су се на јачање српско-руских односа

* jovana.blazic@iib.ac.rs

** kiva79@rambler.ru

*** Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије *Европа и Срби (1804–1918): подстицаји и искушења европске Модерне* (Ев. бр. 177031).

¹ Антонина Дмитријевна Блудова (1813–1891), руска грофица и књижевница, од 1863. дворска дама. Као кћерка државника Дмитрија Николајевича Блудова, већ

током друге половине XIX века. Преко познанства ово двоје људи, у више наврата, радило се на успостављању снажних веза између Срба и Руса у политичком, црквеном и културно-просветном погледу. Пошто је уживала углед и у званичним и у незваничним круговима Русије, грофица Блудова је у њима заступала интересе Словенства, нарочито интересе српског народа. О свему томе сведочи нам и њихова сачувана преписка.² У раду је критички приређено осам писама митрополита Михаила грофици Блудовој из времена од 1871. до 1874. године, посвећених напорима митрополита Михаила да се односи између Кнежевине Србије и Руске империје поправе, да се подигну на виши ниво, са циљем убрзавања покрета за ослобођење и уједињење српског народа.

У време Другог намесништва (1868–1872), српско-руски односи нису добро стајали, услед обостраног неповерења које је владало између Петрограда и намесника, на првом месту, Миливоја Петровића Блазнавца. Иако су у више наврата, током 1868. и 1869. године, покушавали да те односе изгладе, тек 1870. године постају решени да то и учине. На савет руског посланика у Цариграду, грофа Николаја Павловича Игњатијева,³ одлучено је да у октобру 1871. године, малолетни кнез Милан, у пратњи Миливоја Петровића Блазнавца, посети руског цара Александра II у Ливадији. Посета Криму и сусрет са руским царем и његовом породицом протекли су у веома пријатном расположењу.⁴ Гроф Игњатијев је оставио запис, да се није преварио када је предвиђао да ће посета српског кнеза руском цару у Ливадији донети добре резултате.⁵ Кнежева посета Криму

у детињству показала је интерес ка Словенству. Веома блиска словенофилском кружоку, посветила се добротворном раду на рачун православних словенских народа на Балкану и подржавању њихових интереса на царском двору: Ј. Блажић, Ј. В. Иванова, *Преписка митрополита Михаила и грофице А. Д. Блудове о догађајима у Србији 1868. године*, Мешовита грађа (Miscellanea) 34 (2013) 194–196; детаљније о њеном добротворном раду: И. В. Чуркина, *Протоиерей Михаил Федорович Раевский*, Москва 2011, 19–20, 48–107.

² Део преписке који се односи на 1868. годину је објављен: Ј. Блажић, Ј. В. Иванова, *Преписка митрополита Михаила и грофице А. Д. Блудове о догађајима у Србији 1868. године*, Мешовита грађа (Miscellanea) 34 (2013) 193–218.

³ Ј. Ристић, *Спољашњи одношаји Србије новијега времена : 1868–1872*, III, Београд 1901, 207–208.

⁴ Више о Кримској посети: Ј. Ристић, *нав. дело*, 213–218.

⁵ *Граф Н. П. Игнатиев. Дипломатически записки (1864–1874) и Донесения (1865–1876)*, Т. 2, превод, увод и коментар И. Тодев, София 2009, 583.

изазвала је негодовање Турске и Аустроугарске.⁶ У предвечерје пунолетства Милана Обреновића, намесници су покушали да, уз руску подршку, издејствују проглашење Србије за краљевину. Међутим, руска подршка је изостала.⁷ У Београду, 22. августа 1872. године, одржана је велика свечаност поводом прославе кнежевог пунолетства. Као руски представник, на прослави је присуствовао московски генерал-губернатор, кнез Владимир Андрејевич Долгоруков. Нова влада поверена је Миливоју Петровићу Блазнавцу, који је уједно био и министар војни, док је Јовану Ристићу припао положај министра иностраних дела.⁸ На тај начин, Намеснички режим у Србији одржао се све до априла 1873,⁹ односно све до новембра 1873. године, до пада Ристићеве владе.

У доба Намесништва, проруска струја, на челу са митрополитом Михаилом, на све начине, покушавала је да поправи односе Београда и Петрограда. Преко грофице Блудове, почетком 1871. године, митрополит Михаило распитивао се, може ли се уредити кнежевљева посета Петрограду. Истовремено, покренуто је и питање кнежевљеве женидбе са Русињом. Након Кримске посете, митрополит Михаило веома задовољно је писао грофици Блудовој, да је сусрет са царском породицом на српског кнеза произвео велики утисак и да је приметио да кнез почиње да мења мишљење о Русији и Русима, па чак да и исказује симпатије према њима. Он је поновно покушао да уреди да кнез Милан отпутује у Петроград, да тамо проведе неколико месеци, верујући да би то утицало на њега, у смислу да „заволи словенску политику“. Међутим, на то се морало сачекати, јер је кнез Милан морао прво да посети Цариград. Наводио је да би се кнез могао ослободити утицаја саветника, Миливоја Петровића Блазнавца и Јована Ристића, само женидбом са Русињом. Да се за српског кнеза испроси руска принцеза, Русија није била вољна да да свој пристанак.¹⁰

Друга половина 1873. године обележена је сукобом митрополита Михаила са руским конзулом у Београду, Николајем Павловичем Шишкином. Руски конзул га је оптуживао да је „интернационалиста“, да запоставља црквене послове, да му се супротставља, и затражио је од српске владе да

⁶ В. Војводић, *У духу Гарашиних идеја: Србија и неослобођено Српство 1868–1876*, Београд 1994, 66–67.

⁷ Исто, 80–81.

⁸ Исто, 81.

⁹ Почетком априла 1873. године, након Блазнавчеве смрти, положај председника владе заузео је Јован Ристић.

¹⁰ Архив Српске академије наука и уметности (даље: АСАНУ), Јован Ристић (даље: ЈР), IX/5. *Милосав Протић – Ј. Ристић, Београд, 6. јул 1873.*

га уклоне и затворе у манастир. Негативна слика о митрополиту Михаилу, која је преко руског конзулата стизала у Петроград, умногоме је угрозила његову репутацију.¹¹ Директор Азијског департамента Министарства иностраних дела, Петар Николајевић Стремоухов, отворено му је замерио „дружење“ са либералима, као и догађај који се у Петрограду одиграо са двама српским питомицама, које је митрополит свесрдно препоручио за школовање у Русији.¹² У више наврата, митрополит Михаил обраћао се Петрограду ради објашњења и извињења.¹³ Грофица Блудова се није обазирала на све те гласине. Напротив, била је веома забринута због митрополитовог односа са „амбасадом и конзулатом“, и наводила да га доста добро познаје да би могла да поверује у све ужасе у које они уверавају руског цара. Она му је два пута телеграфисала, али није примала одговор, па му је, посредством старог пријатеља у Бечу, протојереја Михаила Фјодоровича Рајевског, послала писмо.¹⁴

Важан допринос развоју српско-руских веза и јачању руског утицаја међу Србима, имало је свакако школовање српских питомаца и питомица у руским образовним установама. И званичне и незваничне руске институције финансирале су школовање великог броја представника словенских народа у Русији. На иницијативу митрополита Михаила и ангажовањем обер-прокуратора Св. Синода и министра просвете, Дмитрија Андрејевича Толстоја, руска царица Марија Александровна одобрила је 1870. године две државне стипендије за српске питомице, Јелисавету Николић и Јелену Никетић, за школовање у Маријинској женској гимназији у Петрограду. Та стипендија подразумевала је бесплатно школовање и издржавање, у висини од 400-500 рубаља годишње, не дуже од четири године.¹⁵ Међутим, како је Јелена

¹¹ Архив внешней политики Российской империи (даље: АВПРИ), Ф. 146 (Славянский стол), Оп. 495, Ед. хр. 3812, Л. 4-5 об. *Митрополит Михаил – П. Н. Стремоухов, Београд, 11. јануар 1874.*

¹² АВПРИ, Ф. 146 (Славянский стол), Оп. 495, Ед. хр. 3812, Л. 1-2 об. *Митрополит Михаил – П. Н. Стремоухов, Београд, мај 1873.*

¹³ АВПРИ, Ф. 146 (Славянский стол), Оп. 495, Ед. хр. 3812, Л. 3-3 об. *Митрополит Михаил – П. Н. Стремоухов, Београд, 7. новембар 1873.*

¹⁴ *А. Д. Блудова – М. Ф. Рајевски, Петроград, 30. април/12. мај 1874*, Југословени и Русија : документи из архива М. Ф. Рајевског 40–80 године XIX века, II, приредили С. И. Данченко, М. Екмечић, В. Крестић, В. Мелик, Д. Петровић-Милојевић, Н. Петровић, Н. Станчић, И. В. Чуркина, Београд 1989, 137–138.

¹⁵ Архив Србије (даље: АС), Митрополија београдска (даље: МБ), 1870/1068. *Д. А. Толстој – Митрополит Михаил, 29. мај 1870.*

Никетић одустала од пута у Петроград,¹⁶ то место припало је Јелисавети Марковић. У августу 1870. године, након завршене Више женске школе у Београду, Јелисавета Николић и Јелисавета Марковић, кренуле су пут Петрограда. Свакако, школовање ових девојчица имало је за циљ стварање просветног кадра, школованог „у духу словенском и православном“.¹⁷ У новембру 1870. године оне су кренуле у гимназију, у разред где су се слушала предавања руског језика. Било је потребно да добро савладају руски језик, да би на пролеће положили испит и уписале се на тзв. „Педагошки курс“.¹⁸ У јесен 1871. године кренуле су у Александровску женску гимназију, и у току 1873. године требало је да је заврше. Међутим, почетком јануара 1873. године, Треће одељење открило је да су српске питомице одржавале контакт са српским револуционарима у Цириху,¹⁹ који су били веома блиски Сергеју Нечајеву, и одлучено је да им се ускрати школовање у Русији и да се пошаљу назад у Београд.²⁰ Њихово понашање Петроград је замерио митрополиту Михаилу, јер су „начули“ да су те две Српкиње и у Београду имале лоше репутације, те да је једна од њих због лошег понашања удаљена из Више женске школе.²¹ Митрополит Михаило је покушао да се оправда. Он је навео да су српске питомице, током две године школовања у Петрограду, постигле одличне резултате, али, услед лошег здравственог стања, морале су да се на неколико месеци врате у Београд. Оне су, од маја до августа 1872. године,²² у време митрополитовог

¹⁶ Како стипендија није покривала трошкове пута, Јелена Никетић била је приморана да одустане од путовања: АС, МБ, 1870/1068. *Јелена Никетић – Митрополит Михаило, Београд, 9. јул 1870.*

¹⁷ АС, МБ, 1870/1068. *Митрополит Михаило – Д. А. Толстој, Београд, 1. август 1870.*

¹⁸ АС, МБ, 1870/1406. *Јелисавета Николић и Јелисавета Марковић – Митрополит Михаило, Петроград, 4. децембар 1870.*

¹⁹ Государственный архив Российской Федерации (даље: ГАРФ), Ф. 109 (Третье отделение собственной его императорского величества канцелярии), Оп. 1а, Д. 567, Л. 6. *Извештај Трећег одељења, 23. децембар 1872.*

²⁰ П. А. Шувалов – В. И. Вестман, *Петроград, 23. јануар/4. фебруар 1873*, Уједињена омладина српска и њено доба 1860–1875 : грађа из совјетских архива, приредила В. Н. Кондратјева, Нови Сад 1977, 301–302.

²¹ А. Н. Церетељев – П. Н. Стремоухов, *Београд, 10/22. март 1873*. Исто, 314–316.

²² ГАРФ, Ф. 109 (Третье отделение собственной его императорского величества канцелярии), Оп. 1а, Д. 597, Л. 4-4об. *Извештај Трећег одељења, 5. децембар 1872*; ГАРФ, Ф. 109 (Третье отделение собственной его императорского величества канцелярии), Оп. 1а, Д. 597, Л. 2-3. *Извештај Трећег одељења, 11. децембар 1872.*

одсуства, боравиле у Београду, и у то време, како је митрополит Михаило навео, „потпале под лош утицај“.²³

Приложена документа похрањена су у Руском државном архиву старих докумената у Москви, у оквиру личног фонда „Панины-Блудовы“, као део једне од две фасцикле, у оквиру којих се чува обиман корпус писама митрополита Михаила послатих грофици Антонини Дмитријевној Блудовој. Приликом приређивања писама, трудили смо се да интервенције у тексту сведемо на најмању могућу меру, настојећи да не мењамо језик аутора.

* * *

1.

Белград, 27 јанвара 1871 [г.]

†

Милостивейшая графиня, Антонина Дмитриевна!

Я недавно получил разом ваши два письма от 17 и 19 декабря прошлого года и удивляюсь, почему не дошли мне ваши прежние письма, о которых упоминаете.

Петроньевич²⁴ не может приехать, потому что жена и дети его требуют его постоянного пребывания при них, а и потому что правительство не дало бы ему пособия, без коего он не в состоянии разезжать. Но, подумайте, можно ли кому-нибудь другому, напр[имер], регенту приехать или самому или с молодым князем²⁵, и можно ли князю приезжать в Петербург, прежде чем побывает в Цареграде? Мы будем вас просить сделать нашему народу еще одну – большую услугу, найти невесту для князя Милана, ибо чрез года два или три его хотят женить. Он действительно очень развился, так, на вид подумаешь ему больше двадцати лет.

²³ АВПРИ, Ф. 146 (Славянский стол), Оп. 495, Ед. хр. 3812, Л. 1-2 об. *Митрополит Михаило – П. Н. Стрелюхов, Београд, мај 1873.*

²⁴ Милан Петронијевић (1831–1914), српски правник и дипломата, представник делегације Кнежевине Србије на Етнографској изложби у Москви (1867).

²⁵ Милан Обреновић (1854–1901), српски кнез и краљ.

Я заказал написать икону Св[ятых] Саввы и Симеона для государыни²⁶ и, может быть, поспеет к Пасхе, и тогда пошлю вам для вашего усмотрения.²⁷

Если найдете возможным для исполнения, передаю вам просьбу Антония Лаз[аря] Максимовича, штабс-капитана переменного состава учебной нашей батареи в Царском Селе, чтобы не возвращали его на Кавказ, но оставили бы его на службе в Петербурге, потому что он на Кавказе забудет свою науку, а тут бы мог еще усовершенствоваться.

Вторая просьба о том, чтобы капитана Митричевича²⁸ из полевой конной артиллерии перевели в лейб-гвардейскую конную артиллерию.

Третья просьба о том, чтобы изволили упросить графа Димитрия Андреевича Толстого²⁹ о распоряжении, чтобы сербские девицы Елисавета Николич и Маркович поступили в педагогические классы для приготовления их в хорошие учительницы и воспитательницы.³⁰ Они очень желают больше и больше приобретать знания. Вы знаете, какой у нас недостаток хорошего образования в соседстве с Австриею, она чрез своих кухарок и других лиц переносит к нам свою гнилую цивилизацию. Прошу вашего покровительства нашим этим девицам, чтобы они образовались так, чтобы не только могли сравниться, но и превзойти тех учительниц, которыми нас дарит соседка наша, грозящая нам нотами Байста³¹.

У нас серьезно задумались о судьбе в будущем. Бог знает, что сделается с нами. Мне, может быть, придется потерпеть одну неприятность. Фамилия покойника³² собирается подать суду жалобу на меня и требовать

²⁶ Марија Александровна (1824–1880), руска царица, супруга руског цара Александра II.

²⁷ Икону и писмо намењене руској царици, митрополит Михаило послао је грофици Блудовој уз своје писмо од 12. марта 1871. године: РГАДА, Ф. 1274 (Панины-Блудовы), Оп. 1, Д. 2180, Л. 17. *Митрополит Михаило – А. Д. Блудова, Београд, 12. марта 1871.*

²⁸ Константин Митричевић, српски капетан у руској војсци.

²⁹ Дмитриј Андрејевич Толстој (1823–1889), руски гроф, обер-прокуратор Св. Синода (1866–1880) и министар просвете (1866–1880).

³⁰ Јелисавета Николић и Јелисавета Марковић, српске питомице, у лето 1870. године послате су на школовање у Петроград. Првобитно, похајале су припремне разреде ради учења руског језика, да би се у јесен 1871. године уписале на тзв. Педагошки курс Александровске женске гимназије у Петрограду.

³¹ Фридрих Фердинанд фон Бајст (1809–1886), аустроугарски канцелар (1867–1871).

³² Мисли се на српског питомца Јанићија Костића (1834–1870). Рођен је у Свилајнцу, у кући трговца Ђорђа Костића. Основно образовање стекао је у родном месту. Године 1850. допутовао је у Петроград, са препоруком грофа Блудова, кога

десять тысяч червонцев, оставшихся у меня по смерти покойника – говорят, имеют свидетелей, пред которыми покойник рассказывал это. Еще не верю, но мне Протич³³ говорил, что слышал от них это лично. Тогда понадобится еще беспокоить вас, свое свидетельство дать мне, что у меня никаких денег нет. Брату³⁴ дал все, что ему назначено, что получал от вас, я уплачивал заведению и потому не должен ничего им. Имею еще одно поручение ваше исполнить – отпечатать книжку, для чего и ожидаю биографии покойника.

С призыванием на вас благословения Господа, кланяюсь вам и свидетельствую свое глубокое почтение и преданность, с коими чувствами имею честь быть вашего сиятельства

богомолец АЕ митроп[олит] Сербский Михаил.

РГАДА, Ф. 1274, Оп. 1. Д. 2180, Л. 15–16 об. Автограф.

2.

Белград, 26 января 1872 [г.]

†

Милостивая графиня, Антонина Дмитриевна!

Благодарю за письмо ваше от 13 января, накануне Св. Саввы.

За стипендиянта пок[ойного] Яничия я заплатил 10 черв[онцев] первого полгодия, нужно столько и за другое полгодие. Ничего не брал из тех денег, которые преданы нашему банку, не знаю, сколько получу от

је упознао у Бечу. Тамо се уписао у Артиљеријску школу, где је боравио до 1854. године. Од тог времена, и његовог учешћа у Кримском рату, јавило се и душевно обољење. Године 1858. болест је почела напредовати и 1859. године вратио се у Србију. Како је у Петрограду стекао наклоност породице Блудових, нарочито наклоност Антонине Дмитријевне, она је наставила да се брине о њему, све до његове смрти. Посредством грофице Блудове, након његове смрти (1870), објављене су његове песме и у његову част на Богословији у Београду додељивана је стипендија у висини од 926 рубаља: РГАДА, Ф. 1274 (Панины-Блудовы), Оп. 1, Д. 2180, Л. 19. *Митрополит Михаило – А. Д. Блудова, Београд, 8. јул 1871*; Ј. Костић, *Предговор, Песме, Београд 1871, 1–32.*

³³ Милосав Протић, српски дипломата.

³⁴ Коста Костић, брат Јанићија Костића.

железной дороги за купоны. После Петрова дня точно узнаю, сколько можно получать процентов. Постараюсь, чтобы здесь увеличилось до 100 червон[цев], и тогда будем получать 5 червон[цев] процента, а с купонов не знаю. Оттого что настала большая дороговизна, для содержания одного ученика в семинарии платим 20 черв[онцев], кроме одежды.

Мы здесь очень довольны, что состоялось свидание нашего молодого князя с государем, государынею и великими князьями.³⁵ Он сам с того времени переменялся к лучшему, о России и русских стал думать гораздо лучше и старается высказывать свою симпатию к русским. Устройте, чтобы он приехал в Петербург с осени тек[ущего] года и там провел месяца два. Я уверен, чтобы там он получил лучшее направление и в религиозном отношении, и возлюбил бы совершенно славянскую политику.

Жалею, что вы часто болеете, вам нужно еще крепкое здоровье для полезных действий. Читал с удовольствием вашу книжку о Св[ятом] кн[язе] Феодоре.

Вы не сказали мне, кого потеряло братство³⁶, я ничего не слышал, о ком вы так грустите? Отец Андрей ничего мне не писал об потере.

Желал бы знать, что с старым собором? Думаете ли его возобновлять? Вам, кроме всего, что там сделали, нужно и этот памятник торжества православия возобновить в Остроге.

Призывая на вас благословение Господа, с глубоким почтением и совершенною преданностию пребываю вашего сиятельства

богомолец АЕ митроп[олит] Сербский Михаил.

РГАДА, Ф. 1274, Оп. 1, Д. 2180, Л. 21–22. Автограф.

³⁵ Реч је о посети младог кнеза Милана руском цару у Ливадији (1871).

³⁶ Братство Св. Ђирила и Методија основано је од стране Антонине Дмитријевне Блудове 1865. године у граду Острогу, у некадашњој Волинској губернији. У оквиру Братства постојала је основна школа, припремна школа за женску децу, која је временом прерасла у женску школу са гимназијским разредом, а која је носила име грофичиног оца – Дмитрија Андрејевича Блудова. Осим тога, у оквиру Братства постојао је пансион за девојчице, које су се школовале у горепоменутој школи, болница, апотека и коначиште за случајне пролазнице и ходочаснице. Године 1869. током посете Русији, митрополит Михаило посетио је и Братство Св. Ђирила и Методија: *А. Д. Блудова – М. Ф. Рајевски, Острог на Волни, 22. август/3. септембар 1875*, Југословени и Русија : документи из архива М. Ф. Рајевског 40–80 године XIX века, II, 138.

3.

Белград, 2 мая 1872 [г.]

†

Милостивая графиня, Антонина Дмитриевна!

Пользуясь случаем поезда Шишкина³⁷ в Россию, пишу к вам с желанием узнать о вашем здоровье.

Не имея давно от вас никакого письма, беспокоюсь о вашем здоровье.

Если вам не в тягость, прошу вас написать несколько слов и сказать, где думаете провести лето.

В августе кончится регентство³⁸, и молодой князь возьмет в свои руки правление; но мне кажется, будут министрами тогда Блазнавац и Ристич, и в первые годы едва ли будет кто в состоянии ослабить их влияние на молодого князя.

Призывая на вас благословение Господа, с глубоким почтением и совершенною преданностью имею честь быть вашего сиятельства богомолец митроп[олит] Сербии Михаил.

РГАДА, Ф. 1274, Оп. 1, Д. 2180, Л. 23–23 об. Автограф.

4.

Белград, 1 ноября 1872 [г.]

†

Милостивая графиня, Антонина Дмитриевна!

Достоуважаемое письмо ваше от 8 июля получил от князя Долгорукова³⁹, который приезжал в Белград к 10 августа по случаю

³⁷ Николај Павлович Шишкин, генерални руски конзул у Београду од 1863. до 1875. године.

³⁸ Друго намесништво (1868–1872), у саставу са: Миливојем Петровићем Блазнавцем, Јованом Ристићем и Јованом Гавриловићем.

³⁹ Владимир Андрејевич Долгоруков (1810–1891), руски кнез, генерал ађутант, генерал коњице и московски генерал-губернатор (1856–1891).

совершеннолетия князя Милана. И я почти все лето провел в епархии, объезжая ее, а потом был в Крагуевце для принятия присяги князя на скупщине. И теперь по случаю отъезда Николая Павловича, здешнего консула, собрался ответить вам.

Нашему князю необходимо приехать в Петербург, и там в кругу православных пожить несколько месяцев. Но вот беда. Ему нельзя быть в Петербурге, не побывавши в Цареграде. Такая теперь политика. А Блазнавац⁴⁰ и Ристич⁴¹ еще не соглашаются на поезд князя в Цареград. Не знаю, успеют ли добрые люди склонить этих господ на то. Между тем положение и со вне и внутри очень неблагоприятно для нас, так что грозит нам опасность со всех сторон.

Многие благоприятные случаи за войну опущены, а теперь уже нельзя восставать. Мадыяры укрепляются и преследуют славян, немцы тоже, англичане со всеми другими поддерживают турок, Россия не готова – что же делать? Молчать и жить мирно нельзя, потому что пропадаем и морально и материально, а для восстания не пора. Болгаре и греки делают ужасные глупости и спешат, кто лучше себя отрекомендуется и заслужит благословение турок, помощью которых думают овладеть своим противником. Несчастье общее еще не вразумило рабов, которые для мщения противнику служат раболепно врагу. Так долго не может быть – или нужно всем восстать против турок, или, если нельзя уже туркам держать узды правления, возьмет другой эти узды. Мы сердечно желали бы, чтобы этот другой была бы Россия, а не немцы, англичане или другие враги славян и православия. У нас все ожидают, чтобы молодой князь женился на русской, думая, чтобы тогда он освободился [от] своих нынешних советников и сам поумнел бы во всяком отношении. Можно ли это сделать? Мы не можем пока дать ответа частым запросам от многих лиц из народа.

Очень жалею, что вы имеете постоянные неприятности [в] место радости в Остроге. Мне кажется, что все друзья русских и славян должны помогать вам для поддержания и братства и училищ женского и мужского в Остроге; ибо чрез этот край укрепитя духом русским, одержит победу над поляками и другими недоброжелателями славян.

Удивляюсь порочной склонности малой Юлии Томич. Но прошу вас не оставьте ее своим надзором и мудростию, как изволили уже начать лечить ее от этого гнусного недуга, даст Господь, что дитя отвыкнет от своей злой привычки.

⁴⁰ Миливоје Петровић Блазнавац (1824–1873), тадашњи председник владе и министар војни.

⁴¹ Јован Ристић (1831–1899), тадашњи министар иностраних дела.

Ја често болеу душою, што вижу, как нагло идет зараза с Запада к нам и приносит убийственное безбожие. Делаю все, что могу против этого. В высшей женской школе здесь начальница – дочь полковника Дьордьевича,⁴² получившая воспитание в Одессе, священник – отец Никодим Петрович, воспитанник Петербургской дух[овной] академии. Но эта начальница вышла замуж за Миловука⁴³, человека очень равнодушного к религии и правилам церкви, так что это перенес и на начальницу, которая противится позволять священнику старших учениц и учительниц наедине исповедовать, что, впрочем, уже отклонено так, что теперь исповедываются. Но сколько нужно было выдержать неприятности для этого, один Господь знает.

Как бы я был счастлив, если бы Господь удостоил меня представиться добрейшей и благочестивейшей государыне. Но по газетам видно, что она проведет зиму в Гатчине, а не в Италии.

Вы, верно, слышали, что Св[ятейший] Синод изволил одобрить иметь нам в Москве сербское подворье⁴⁴. Слава Богу, что обрадовал меня такую радостью. В принципе решено, но еще нужны некоторые формальности, которые, думаю, скоро окончатся.

Призываю на вас благословение Господа и с глубоким почтением и совершенною преданностью имею честь быть вашего сиятельства
богомолец митроп[олит] Сербский Михаил.

РГАДА, Ф. 1274, Оп. 1, Д. 2180, Л. 25–26 об. Автограф.

⁴² Катарина (Ђорђевић) Миловук (1844–1913), кћерка Јована Ђорђевића, управница Више женске школе у Београду у периоду од 1863. до 1893. године. Више о томе: Љ. Станков, *Катарина Миловук (1844–1913) и женски покрет у Србији*, Београд 2011.

⁴³ Милан Миловук (1825–1883), хоровађа и музички педагог.

⁴⁴ Иницијатива о отварању Српског подворја у Москви потекла је од стране митрополита Михаила још 1869. године. Иако је дозволу за отварање добио средином 1872. године, оно је одложено за две године, услед тешкоћа око преузимања цркве Св. Кира и Јована и избора старешине. За првог старешину изабран је архимандрит Сава (Грбовић), дотадашњи игуман манастира Горњак, и он је у пролеће 1874. године отпутовао у Москву и преузео Подворје. Свечано отварање Српског подворја у Москви одржано је 13. децембра 1874. године. Више о томе: П. Пузовић, *Подворје српске цркве у Москви*, Српско-руски односи од почетка XVIII до краја XX века : зборник радова са Међународног скупа одржаног у Српској академији наука и уметности у Београду од 23. до 25. септембра 2010. године, уредио М. Војводић, Београд 2011, 77–93; Ј. В. Кузьмичева, *Открытие Сербского Подворья в Москве в 70-е годы XIX века*, Историки-слависты 8 : Славянскии мир в поисках идентичности: в ознаменование 70-летия кафедры и 175-летия учреждения славистических кафедр в университетах Российской империи, Москва 2011, 301–313.

5.

†

Милостивая графиня, Антонина Дмитриевна!

С князем Долгоруким я вам писал, а после того не имею никаких известий, где вы находитесь. Из Острога имел один телеграмм от г[осподина] Петрова, а недавно получил письмо от отца Андрея.

Беспокоюсь о вашем здоровье, прошу вас написать несколько слов, как ваше здоровье?

Мы здесь в страшном беспокойстве после про[воз]глашения греками схизмы. До сих пор не решаемся отвечать ни патриарху, ни екзарху. Схизмы никак одобрить нельзя, а с болгарами уже начинаем сближаться в мыслях. Дай Бог, чтобы по крайней мере все славяне шли дружно и согласно! Греки делают ужасные глупости.

Кроме этих несчастий, болезнь великого князя страшно озаботила всех друзей. Но, слава Богу, болезнь уже прошла и цесаревич⁴⁵ здоров на радость всех славян и добрых царя и царицы, родителей его.

Покорнейше прошу сказать мне, как здоровье государыни теперь? Нельзя ли вам дать нам доброго совета, что нам нужно делать в нынешних обстоятельствах, слишком тяжелых. Только что скажем – ну, слава Богу, дела пошли хорошо, вдруг опять испортится все и пойдет, куда не следует, в ущерб общему доброму делу.

Вам все известно, что и у нас и около нас. И здесь только просил Господа укрепить Россию, надеясь, что тогда и Россия победит всех врагов своих и славянских, и улучшит судьбу нашу. Наши враги хотят поссорить всех нас и тогда отклонить общее предприятие, но мы, с другой стороны, помощью России портим их сплетни.

Милостивая графиня! Вы знаете, что нам Синод одобрил иметь в Москве подворье. Очень благодарим за такую милость и покорнейше просим чрез вас Петра Николаевича⁴⁶ и графа Толстого устроить все, что следует для этого. Я теперь посылаю 2800 ав[стрийских] черв[онцев] для уплаты за дом, принадлежащий подворью, а в конце марта pošлю архимандрита для принятия в свое ведение этого подворья.

⁴⁵ Велики кнез и престолонаследник Александар Александрович (1845–1894), касније руски цар Александар III (1881–1894).

⁴⁶ Петар Николајевич Стремоухов (1823–1885), директор Азијског департамана МИД (1864–1875).

Желательно бы знать, как теперь в Остроге, все ли обстоит благополучно и успевае ли братство в своем деле. Прошу вас при случае передать братству мое почтение, поздравление и благословение. Пусть оно успевае и утверждает православие и славянство, несмотря на интриги немцев и англичан, ослабляющих его силу на востоке произведением раздора.

Призывая на вас благословение Господа, с глубоким почтением и совершенною преданностию имею честь быть вашего сиятельства
богомolec АЕ митроп[олит] Сербии Михаил.

Белград, 20 января 1873 [г.]

РГАДА, Ф. 1274, Оп. 1, Д. 2180, Л. 27–28 об. Автограф.

6.

Белград, 26 марта 1873 [г.]

†

Милостивая графиня, Антонина Дмитриевна!

Г[осподин] Митричевич передал мне ваше письмо. Жалею, что вы болеете и прошу Господа да вам дарует здравие.

Вы знаете, какую неприятность имею поступками двух девиц⁴⁷, которых государыня облагодетельствовала и которых выслали назад. Они были самые надежные, учились хорошо, вели себя тоже хорошо по отзыву начальства. Но вот имели неопытность и неосторожность полученные из Цириха письма и брошюры удержать у себя, не показав начальству. Уверяют, что они не разделяют мысли тех злых людей, которые прислали им эти письма и брошюры. Но уже поздно оправдываться, их выслали как повинных – на них здесь так и смотрят. Поэтому они из дому своих родных никуда не выходят, никому не показываются, одна была у меня того дня, когда приехали в Белград, а другая очень заболела и больше не слышно про них. Есть действительно в Цирихе люди, которым задаток

⁴⁷ Мисли се на српске питомице, Јелисавету Николић и Јелисавету Марковић.

портить молодежь. Там много и наших, и русских, там две девицы и сербки, одна из Белграда, а другая из Нового Сада. И хорошее просвещение своему народу оттуда принесут. Тяжелые времена настали во всяком отношении!

Мы вчера похоронили Блазнавца. Он умер от горловой болезни,⁴⁸ которая ужасно много людей и особенно детей ныне погубила. Доктора ничего не помогают, говорят, это новая какая-то болезнь. Князь очень жалеет Блазнавца, остается ему советником только Ристич.

Прошу вас передать мой сердечный поклон Петру Николаевичу Стремоухову и поздравление с светлым праздником. Попросите его принять и прочитать письмо архимандрита Дучича⁴⁹, который очень жалеет за то, что видит некоторую холодность к себе. Я не вхожу в причины этого, верно, там лучше знают, но сколько мне известно, кажется, он непоколебим в своих чувствах в отношении к России самых искренних и лучших.

Приветствую вас с светлым праздником. Дай Бог исполнения ваших добрых желаний, дай Бог вам крепкого здоровья и радости. Христос Воскресе – скажем все в любви, согласии, единстве.

Прошу вас напишите по почте несколько слов о том, как теперь ваше здоровье.

С глубоким почтением и истинной преданностью имею честь [быть] вашего сиятельства

богомолец митроп[олит] Сербский Михаил.

РГАДА, Ф. 1274, Оп. 1, Д. 2180, Л. 29–30. Автограф.

⁴⁸ Вест о изненадној смрти Миливоја Петровића Блазнавца била је окидач за многобројне гласине. Међутим, након обдукције, коју је обавио др Владан Ђорђевић, доказано је да је смрт наступила природним путем, услед боловања од тзв. Лудвигове ангине: С. Јовановић, *Влада Милана Обреновића*, I, Сабрана дела Слободана Јовановића VII, Београд 2005, 284–285.

⁴⁹ Нићифор Дучић (1832–1900), архимандрит.

7.

Белград, 30 априла 1873 [г.]

†

Милостивейшая графиня, Антонина Дмитриевна!

Большое вам спаси бо за ваше письмо из Вены, которым успокоили нас! Господь да будет милостив к страдальческим племенам славян и сохранит дорогую жизнь государя и государыни, без них нам нет пощады от врагов общих.

Сказал себе не входить больше ни в какие дела, но нельзя – постоянно просят. Вдова Екатерина Цукич, жена брата того Цукича⁵⁰, который был при князе Михаиле⁵¹ министром, осталась ни на чем, потому и написала просьбу государыне, чтобы имела милость принять ее дочери на воспитание. Я не смею просить государыню больше, не осмеливаюсь беспокоить ее. Но вас, графиня, прошу передать просьбу вдовы Екатерины на милостивое внимание государыне. И если благоволит государыня принять этих детей, вдова будет очень счастлива.

Мне кажется, что в Москве в Алексеевой монастырь можно их поместить,⁵² где уже есть несколько сербских и болгарских девочек на воспитание и содержание Слав[янского] благотвор[ительного] комитета⁵³.

Желая вам доброго здравия, с глубоким почтением и совершенной преданностью имею честь быть вашего сиятельства

богомolec АЕ митр[ополит] Сербский Михаил.

РГАДА, Ф. 1274, Оп. 1, Д. 2180, Л. 32–32 об. Автограф.

⁵⁰ Коста Цукић (1826–1879), министар финансија и просвете у време кнеза Михаила.

⁵¹ Михаило Обреновић, српски кнез.

⁵² Године 1871. при Алексејевском манастиру у Москви отворена је школа за девојнице српског и бугарског порекла: *П. Н. Батјушков – Н. А. Попов, 20. јун 1871*, Москва – Србија, Београд – Русија: документа и материјали. Друштвене и политичке везе 1804–1878, II, прир. М. Јовановић, А. Тимофејев, Љ. Кузмичева и Е. Иванова, Москва 2011, 257–258.

⁵³ Московски словенски добротворни комитет (1858–1878) представљао је друштвену организацију која се бавила пружањем помоћи словенским народима, под турском и аустроугарском влашћу, у културно-просветном, црквеном и економском погледу.

8.

Белград, 10 января 1874 [г.]

†

Милостивейшая графиня, Антонина Дмитриевна!

Обязан вам всегда благодарить за ваши многие добрые дела и, думаю, было бы вам слишком неприятно, если бы, наконец, уверились, что обмануты в мнении о человеке, которому делали много добра.

Г[осподин] Шишкин жестоко отмстил мне. Он своими доносами лишил меня дорогого мне доверия и уважения вашего. Я вас уверяю [в] сердечности своей души, что я не интернационалист, что я не бросил дела церкви и не препятствую политике Шишкина, который дошел до того, что вредит мне у здешнего правительства и требовал моего удаления. Что касается до моего личного спокойствия, мне бы очень желателен покой; но будет ли это полезно для церкви? Это увидите, когда меня не будет на сем месте. И у меня лучшее желание приготовить наследника себе из русских воспитанников, умножить больше кандидатов, чтобы потом народ имел возможность выбрать себе в пастыри начальника лучшего из них. Но мне выставляют препятствия, чтобы потом народ принужден был опять взять кого-нибудь из Австрии. Партия австрийская, турецкая, Карагеоргиевича и других личностей клеймят меня и всех друзей России и, к сожалению, Н. П. Шишкин все принимает за истину, как на днях мне сказал слух, которому он, разумеется, поверил, что у меня составлен лист будущих министров, что совершенно ложно. Если вам для успокоения своего можно потребовать от Петра Николаевича мое письмо от 10 января, прошу вас потрудиться прочитать это и узнаете весь ход дела.

Думаю, согрешил бы пред вами, если бы не сказал вам несколько слов о судьбе моей в теперешнем времени. Тяжелое и ужасное положение! Но верьте, что на высоте и в понижении, в счастии и в несчастьи, я всегда помню ваше благорасположение ко мне и народу моему, за что и буду просить Господа, да дарует вам мир, радость и душевное спасение.

С глубоким почтением и совершенною преданностью имею честь быть вашего сиятельства

смиранный богомолец МС Михаил

Собственноручная помета графини Блудовой: «Получила 26-го генваря 1874. Телеграфировала, Белград, митрополиту: Если весь мир поверил клевете, я в вас никогда не усумнюся. Молю Бога показать нам свет. Графиня Блудова».

РГАДА, Ф. 1274, Оп. 1, Д. 2180, Л. 36–37 об. Автограф.

Jovana BLAŽIĆ PEJIĆ, Ekaterina Vladimirovna IVANOVA

**METROPOLITAN MIHAILO'S LETTERS
TO THE COUNTESS A. D. BLUDOVA: CONTRIBUTION TO THE
STUDY OF RUSSIAN-SERBIAN RELATIONS (1871-1874)**

Summary

After Prince Mihailo's death, the underaged Prince Milan Obrenovic was brought to the Serbian throne, with the so called Second Regency (1868-1872) ruling instead of him. In the initial years of the Regency's rule, due to the lack of trust Petrograd felt about the regents, the Serbian-Russian relations were shaken. Although the Regency made recurrent efforts during 1868 and 1869 to improve the relations with Russia, some noteworthy results with that regard were achieved no earlier than in 1870. In autumn 1871, the juvenile prince paid a visit to the Russian Tsar in Livadia. From that visit on, the Serbian-Russian relations were normalized. Despite the reign being overtaken by Prince Milan in 1872, the Regency Regime in Serbia, embodied in the personalities of Milivoje Petrovic Blaznavac and Jovan Ristic, was preserved until 1874.

The paper presents eight letters written by the Metropolitan Mihailo to the Russian countess Antonina Dmitrievna Bludova in the period 1871 to 1874. The documents testify to the fruits of Prince's visit to Livadia, to the plans plotted in relation to Prince's trip to Petrograd and his marriage to the Russian Princess, to the relations between the Metropolitan Mihailo and the Russian Consulate in Belgrade, but also to the schooling of Serbian girl-cadets in Russia and opening of Representation of Serbian Orthodox Church in Moscow. The attached letters constitute a contribution to the studies of political, cultural-educational and ecclesiastical liaisons between the Principality of Serbia and the Russian Empire in the period from 1871 to 1874.

Keywords: Antonina Dmitrievna Bludova, Nikolay Pavlovich Shishkin, Russia, Metropolitan Mihailo, Milan Obrenović, Milivoje Petrović Blaznavac, Jovan Ristić, Serbia.

Чланак примљен: 30. 04. 2014.

Чланак коначно прихваћен за објављивање: 15. 08. 2014.